

**საქალაქო ცხოვრების განვითარება
გვიან შუა საუკუნეების ქალაქ გორში**

Development of City life in Gori late middle ages

რუსუდან კაშია

ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის
საჯარო ბიბლიოთეკა
საქართველო, ქუთაისი

Rusudan Kashia

Kutaisi Iliia Chavchavadze public Library
Kutaisi, Georgia

ABSTRACT

For the development of monetary relations favorable conditions were formed in XVIII century Georgia. Economic stability was fostered by a politically stable environment. The revival of city life has significantly affected the city. Gori too. Historical documents confirm the abundance of trade-workshops and merchants in Gori.

The „Julabashvili Book“ provides significant material for getting acquainted with the foreign-economic relations of Georgia of this period. According to the book (income-expenditure book), the area of activity of Gori merchants - Gogia, Baghdasar, and Papuna Julabashvili - seems to be quite wide. They were engaged in taking and giving in Iran: Isfahan, Tabriz, Gillan, Mashat (Mehmed), Rasht; All over the Caucasus: Shemakha, Darubandi, Kizlar. The Julabashvilis are actively trading in Turkey, in particular in K. In Istanbul; After the opening of Dariali Road in the Russian city of Astrakhan.

The Julabashvilis often conduct trading operations with „bets“ and „comrades“ of the XVIII century. Fig. II Review of the documents gives us grounds to say that not a single partnership was associated with such a well-known businessman and waiter of that period as Secretary Manuchar Tumanishvili.

The National Center of Manuscripts preserves the letters of Baghdasar and Gogia Julabashvili, business reports, written to the secretary Manuchar.

The documentary material gives a clear picture of the internal market relations of the country, and from this point of view, the role of Georgian feudal cities is obvious. Although Georgia is divided into kingdoms and is under the influence of Iran

and Turkey, in the late Middle Ages trade ties between the various corners intensified significantly and laid the foundation for the formation of a common national market. The Kingdom of Kartl-Kakheti protected trade between western and eastern Georgia. During the period under consideration, according to the royal customs tariff, no duty was levied on goods imported from Imereti and Russia (N. Koiava, 1954, p. 338).

Historical documents mention the Kingdom of Kartli in the XVIII century. Gori Commodity-Monetary Relations with Neighboring Kingdoms, Experience in Trade and Foreign Trade, Role of the Kingdom of Kartli in Creating a Unified Georgian National Market.

საკვანძო სიტყვები: ხელოსნობა, ვაჭრობა, ჯულაბაშვილები, წიგნი, სავაჭრო პარტნიორობა, ბაზარი, საქონელი, ვაჭრობა ირანთან.

Keywords: handicrafts, trade, Julabashvilis, book, trade partnerships, market, goods, trade with Iran.

გვიან შუა საუკუნეების ქართლში საქალაქო ცხოვრების განვითარებით ქალაქ გორს თბილისის შემდეგ მეორე ადგილი ეკავა. გორში მუშაობდნენ სხვადასხვა დარგის ხელოსნები: მეწაღეები, მკერავები, მჩითავები, ფეიქრები, მღებავები, ოქრომჭედლები, ხუროები და სხვ. საქალაქო ურთიერთობების განვითარებაზე მიუთითებს ის ფაქტი, რომ სოფლებიდან გლეხები გორში ჩადიოდნენ, ქირით ცხოვრობდნენ და ხელობაზე მუშაობდნენ (მეგრელაძე 1963: 206).

გორის, როგორც ქალაქისა და სავაჭრო პუნქტის, განვითარებას ხელს უწყობდა მისი გეოგრაფიული მდებარეობაც. თუ, ერთის მხრივ, გორი თბილისს უკავშირდებოდა, მეორე მხრივ, გორიდან დასავლეთ საქართველოში ორი გზა გადიოდა. ცხინვალის გავლით გორიდან გზა ჩრდილოეთ კავკასიაში მიდიოდა. გორი დაკავშირებული იყო სამხრეთ საქართველოსთანაც კლდეკარის გადასასვლელითა და თემის ხეობით (იქვე: 208).

XVIII საუკუნის საქართველოში შეიქმნა ხელსაყრელი პირობები ფულად-სასაქონლო ურთიერთობების განვითარებისათვის. ეკონომიკურ სტაბილურობას ხელი შეუწყო პოლიტიკურად შედარებით მდგრადმა გარემომ. საქალაქო ცხოვრების განვითარებაში დიდი როლი შეასრულა ვახტანგ VI-ის მიერ გატარებულმა ღონისძიებებმა: „დასტურლამალი“ აწესრიგებს საქალაქო ცხოვრებას, „საკუთრების ქალაქური წესის“ შემოღებით მეფემ მნიშვნელოვანი უპირატესობანი მიანიჭა მოქალაქეებს.

XVIII საუკუნის შუახანებში „ოსმალობა-ყიზილბაშობამ“ ქართლსა და კახეთში საქალაქო ცხოვრების სტაგნაცია გამოიწვია. XVIII საუკუნის II ნახევარში ქვეყნის ეკონომიკური გამოცოცხლების საფუძველი გახდა დასავლეთ საქართველოში სოლომონ I-ის აქტიური სახელმწიფოებრივი

მოღვაწეობა, ქართლ-კახეთში თეიმურაზ II-ისა და ერეკლე II-ის ერთობლივი გონივრული მმართველობა, რამაც ხელსაყრელი პირობები შექმნა სასაქონლო წარმოებისა და სოციალ-ეკონომიკური წინსვლისათვის. 1770 წელს ერეკლეს ბრძანებით აღდგა ვახტანგ VI-ის მიერ დაკანონებული „განწესებანი“; სამეფო ხელისუფლება აქტიურად ჩაერია ხელოსნურ ორგანიზაციათა, ასევე ქალაქის სამართლის მოწესრიგებაში. ხელახლა განისაზღვრა ქალაქის მოხელეების უფლებები. XVIII საუკუნის 80-90-იან წლებში ერეკლე II-მ დააწესა ქალაქების: თბილისის, გორის, ატენის, ახალდაბის, ალისა და ცხინვალის მოურავების სარგო და უფლება-მოვალეობანი. 1784 წელს საგანგებო ბრძანებით აიკრძალა თბილისიდან და გორიდან მოსახლეობის აყრა და სხვაგან გადასვლა.

ისტორიული დოკუმენტებით დასტურდება გორში სავაჭრო-სახელოსნოების, ვაჭართა სიმრავლე. ჩვენი ქვეყნისათვის უმძიმეს XVII საუკუნეში, როცა ძნელია ისაუბრო საქალაქო, საბაზრო ურთიერთობების განვითარებაზე, ქალაქ გორში ცხოვრობდნენ საგვარეულოები, რომლებიც ვაჭრობა-ხელოსნობით იყვნენ დაკავებულნი. მოსაზრებას გამოვთქვამთ ისტორიულ საბუთებზე დაყრდნობით; 1683 წლითაა დათარიღებული გიორგი მეფის წყალობა დავით ქსნის ერისთავისადმი: „გიბოძეთ მამა პაპათ ნაქონი გორელივაჭრები: როსტომაშვილები, ალიხანაშვილები, გოგინაშვილები, შიხინაშვილები, გივინასშვილები, ზირაქაშვილები, ჭურიკაშვილები, ესეები თავის მამულითა, რითაც მქონებელი იყოს დღეს“ – ვკითხულობთ საბუთში (ხეც Hდ-2342).

XVIII საუკუნის II ნახევარში საქალაქო ცხოვრების გამოცოცხლება საგრძნობლად დაეტყო ქ. გორსაც. მაგალითისათვის მოვიყვანთ რამდენიმე საბუთს: 1789 წლით თარიღდება განჩინება გორელ ვაჭარ ზურაბასა და მისი ბიძაშვილის აფრასიონის გაყრის თაობაზე; გაიყვეს სახლები და კუთვნილი ხუთი დუქანი (დოლიძე 1974, №267). 1791 წელსაა დაწერილი არზა დარეჯან დედოფლისადმი, გორელი თამაზა ამირადაშვილისა, რომელსაც ბიძაშვილი და ბიცოლა ედავება დუქნებს. დარეჯან დედოფალი უბრძანებს ოთარ ამილახვარს გორის მოხელეების დასწრებით გაარკვიონ საქმე (დოლიძე 1985).

XVIII საუკუნის II ნახევარში გორის მოურავობა ამილახვართა გვარის სამოხელეო მემკვიდრეობით თანამდებობას წარმოადგენდა. გორის მოურავის სარგო „დასტურლამალით“ იყო განწესებული. ნიხრს მოურავი უმთავრესად ქალაქში შემოტანილ პროდუქტზე აწესებდა (მესხია 1983: 402).

1765 წლით თარიღდება ერეკლეს ბრძანება გორის ბაჟის ათისთავის შესახებ: „ჩვენი ბრძანება არის, მერმე როგორც ძველადგან გორულის ბაჟის სარგო ამილახვორს ქონოდეს, ახლაც უნდა მიეცეს“ – ვკითხულობთ საბუთში (ხეც Hდ-13794).

მეფისა და მისი ოჯახის წევრების შემდეგ, ფეოდალურ ქალაქებში, სავაჭრო-სახელოსნო ნაგებობათა შედარებით ძლიერი მფლობელები

ეკლესია-მონასტრები იყვნენ. ეკლესია, როგორც მსხვილი ფეოდალური ორგანიზაცია, ცდილობდა ქალაქებში ჰყოლოდა როგორც ყმა ვაჭრები და ხელოსნები, ასევე ჰქონოდა შემოსავლის მომტანი დუქნები, ქარვასლები, სახელოსნოები და სხვ. (მესხია 1983: 355). ისტორიულ არქივში დაცული მასალა ადასტურებს, რომ გორში მცხოვრები ვაჭრების ნაწილი კათალიკოსის კუთვნილებას წარმოადგენდა. 1749 წელს თეიმურაზ II-მ სამეფო გამოსაღებისაგან გაათავისუფლა საკათალიკოსო ყმები. 1771 წლის ბრძანებით ერეკლე II-მ ერთხელ კიდევ გააფრთხილა ქალაქის მოხელეები, რომ ისინი სამეფო სათხოვარს ნუ აიღებენ როგორც თბილისში, აგრეთვე გორში, ცხინვალში და „სადაც არის“ საკათალიკოსო ხელოსანი და ვაჭარი (მესხია 1983: 61). 1738, 1780 წლებით დათარიღებულ საბუთებში მოიხსენიება სამთავნელი ეპისკოპოსის დუქნები გორში (ცსა, ფ. 229, დავთარი 36, საბ. 228).

დოკუმენტური მასალა იძლევა ნათელ სურათს ქვეყნის შიდა საბაზრო ურთიერთობების შესახებ და ამ თვალსაზრისით იკვეთება ქართული ფეოდალური ქალაქების როლი. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო სამეფო-სამთავროებადაა დაყოფილი და ირანისა და თურქეთის გავლენის სფეროში მოქცეული, გვიან შუა საუკუნეებში საბაზრო-ეკონომიკური კავშირების სხვადასხვა კუთხეებს შორის საგრძნობლად გააქტიურდა და საფუძველი ჩაეყარა საერთო ეროვნული ბაზრის ჩამოყალიბებას. დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველოს შორის ვაჭრობას ყოველთვის მფარველობდა ქართლ-კახეთის სამეფო ხელისუფლება. განსახილველ ხანაში, სამეფო საბაჟო ტარიფის მიხედვით, ბაჟი არ აიღებოდა იმერეთიდან და რუსეთიდან შემოსულ საქონელზე (ქოიავა 1954: 338). ბაჟს არ იხდიდნენ არა მარტო იმერეთიდან ჩამოსული ვაჭრები, არამედ იმერული საქონლით მოვაჭრენიც. ქართლის საბაჟოებში იმერეთიდან შემოტანილ იმერულ საქონელზე გორელი ვაჭრები ბაჟს არ იხდიდნენ (სამსონაძე 1980: 52). ამ თვალსაზრისით საგულისხმოა XVIII საუკუნის 80-იანი წლებით დათარიღებული გორელი ქეთხუდების საჩივარი მეფისადმი, სადაც ლაპარაკია იესე ამილახვრის თავნებობის შესახებ. გორელი მოქალაქეების უკმაყოფილების ერთ-ერთ მიზეზად დასახელებულია „ხორაგზე ბაჟის დადება ახალციხიდან და იმერეთიდან მოსულის“ (სამსონაძე 1980: 47).

დასავლეთ საქართველოდან ქართლში დიდი რაოდენობით იყიდებოდა: რკინა, სელი და სელის ძაფი, თავთის ქსოვილი, ბეწვეული და საკვები პროდუქტი. რუსი ვაჭარი შაგუბატოვი ჩამოთვლის ქართულ პროდუქციას და მიუთითებს, რომ ქართლში (თბილისისა და გორის ბაზრებზე) მოწონებით სარგებლობდა იმერეთიდან შეტანილი: „მელიისა და კვერნის ბეწვი... ნედლი და ამოხვეული აბრეშუმი... სხვადასხვა ფერის თავთა, რომელსაც კანაფიდან ამზადებდნენ, ცვილი, სანთელი, ცხვრის ტყავები, სქელი და თხლად ნაქსოვი ტილო, სელის ძაფი, ზურგიელი და საკვები პროდუქტის ნაირსახეობა“ (ხეც ROS-110, გვ. 7). ქალაქ გორში დიდი

მოთხოვნილება იყო იმერულ თავთის ქსოვილზე. ისტორიული საბუთები გვაწვდის ცნობებს, რომ გორში ქუთაისელ ვაჭრებს თავიანთი სავაჭრო დუქნები ჰქონდათ და სხვადასხვა საქონლით, მათ შორის – იმერული აბრეშუმით – თავთით ვაჭრობდნენ (ცსა ფ. 254, საქმე 131, გვ. 299).

XVIII საუკუნის II ნახევარში შრომის გეოგრაფიულმა დანაწილებამ, სხვადასხვა სამრეწველო პროდუქციის წარმოება-დამუშავებაში კუთხოვრივი დახელოვნების პროცესმა და საქართველოს მხარეებს შორის არსებულმა მჭიდრო სავაჭრო კავშირ-ურთიერთობამ მტკიცე საფუძველი შექმნა ერთიანი ქართული ბაზრის ჩამოყალიბებისათვის.

ქართული სამეფოების საგარეო სავაჭრო კონტაქტების შესახებ საყურადღებო ცნობებს გვაწვდიან XVIII საუკუნის ქართული ისტორიული საბუთები. მათში მოცემულია უმთავრესად ის გეოგრაფიული არეალი, სადაც ქართველ ვაჭრებს განსახილველ პერიოდში უხდებოდათ ვაჭრობა. პოლიტიკური თვალსაზრისით აღმოსავლეთ საქართველო კვლავ ირანის გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა. საგარეო ვაჭრობით ქართლ-კახეთი ძირითადად ირანთან ან ირანის დაქვემდებარებაში მყოფ ამიერკავკასიის ქალაქებთან იყო დაკავშირებული (სამსონაძე 1980: 96). XVIII საუკუნის შუა წლებში გაიხსნა რუსეთთან სავაჭრო სამომოსვლო გზა, რომელიც „ოსეთის“, იმავე „დარიალის“ გზის სახელითაა ცნობილი. ქართველ ვაჭრებს საქონელი გაჰქონდათ მოზდოკში, ასტრახანსა და მაკარიევოს ცნობილ ბაზრობაზე. მიუხედავად ამისა, აღნიშნული პერიოდის „ქართულ დოკუმენტებში აღმოსავლური საქონელი ჭარბობს, რაც იმის მაჩვენებელია, რომ საქართველოს ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებთან XVIII საუკუნის დასასრულამდე გაცხოველებული სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობა ჰქონდათ“ (კაციტაძე 1973: 55).

აღნიშნულ ხანაში საგარეო სავაჭრო მიმოსვლას ძირითადად ახალი გაერთიანების – „სავაჭრო ამხანაგობების“ წევრები ახორციელებდნენ. „ამხანაგობების“ შიგნით აშკარად გამოხატულია ქონებრივი დიფერენციაცია „თავნის“ მფლობელ საქმოსანსა და მასზე დამოკიდებულ, საქმის მკეთებელ პირს შორის. ძირითადი თანხის – თავნის მფლობელი მოქალაქე საქმეში მხოლოდ ფულს აბანდებს, იგი ადგილზე (თბილისი, გორი, ქუთაისი) იმყოფება, ხოლო სავაჭრო ოპერაციას აწარმოებს პირი, რომელსაც ამხანაგობაში გაცილებით ნაკლები (თითქმის ნახევარი) თანხა შეაქვს და თავისი შრომით ანაზღაურებს თანხის მეორე ნახევარს. ქართული სავაჭრო „ამხანაგობები“ საამხანაგო საქმეში შესულ პირთა მკვეთრი ქონებრივი სხვაობის მაჩვენებელია, რაც მომავალში ქმნიდა მოსალოდნელი სოციალური ცვლილებების საფუძველს.

ამ პერიოდის საქართველოს საგარეო-ეკონომიკური კავშირების გასაცნობად მნიშვნელოვან მასალას გვაწვდის „ჯულაბაშვილების დავთარი“ (შეისწავლა და გამოსცა მკვლევარმა დ. მეგრელაძემ). დავთრის (შემოსავალ-გასავლის წიგნის) მიხედვით, გორელი ვაჭრების – გოგია,

ბაღდასარ და პაპუნა ჯულაბაშვილების სამოქმედო არე საკმაოდ ფართო ჩანს. ისინი ალებ-მიცემობას აწარმოებდნენ ირანში (ისპაჰანი, თავრიზი, გილანი, მაშათი (მეჰმედი), რეშთი), მთელს კავკასიაში (შემახა, დარუბანდი, ყიზლარი); ჯულაბაშვილები აქტიურად ვაჭრობენ თურქეთში, კერძოდ ქ. სტამბოლში. „დარიალის გზის“ გახსნის შემდეგ – რუსეთის ქალაქ ასტრახანში.

ჯულაბაშვილები ხშირად სავაჭრო ოპერაციებს „ფსონებთან“ და „ამხანაგებთან“ ერთად ატარებენ. მაგალითად თუ პაპუნა ჯულაბაშვილი, ერთის მხრივ, თავრიზში „ფსონად“ არის ხოჯაბეგთ დათუნასთან, მეორეს მხრივ, იგი „ქალაქს“ (თბილისი) ხოჯაბეგთ დათუნასშვილ იარაღისთან საქონელს გზავნის სარეალიზაციოდ. სხვა შემთხვევაში კი თვითონ პაპუნას მიაქვს სხვისი (რომელიმე „ფსონის“ ან „ამხანაგის“) საქონელი გასასაღებლად და ა. შ. (მეგრელაძე 1963: 209).

XVIII საუკუნის II ნახევრის დოკუმენტების განხილვა გვაძლევს საფუძველს ვთქვათ, რომ არაერთი ამხანაგობა იყო კრედიტით დაკავშირებული ამ პერიოდის ისეთ ცნობილ საქმოსანსა და მევახშესთან, როგორცაა მდივანი მანუჩარ თუმანიშვილი.

ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულია ბაღდასარ და გოგია ჯულაბაშვილების წერილები, საქმიანი ანგარიშები, მიწერილი მანუჩარ მდივანისადმი. გავეცნოთ საბუთებს: 1800 წელს დაწერილ თამასუქში კვითხულობთ: „ავიღე მე გორელმა ჯულანთ დავითასშვილ მბაღდასარამა, შენ ბატონი მანუჩარ მდივანისგან ორი თუმანი ახალი ქალაქის თეთრი, რაც ხანს ჩემათ ხელთ დაყო, თუმნის თავს თვეში ერთი აბაზი სარგებელი გაძლიო“ (ხეც Hd-4581).

1801 წლით თარიღდება გილანიდან ბაღდასარას გამოგზავნილი წერილი მანუჩარ თუმანიშვილისადმი: „ამას მოგახსენებთ: ხუროშვილ მიქელას ხელით ჭარულ აბრეშუმს გიგზავნით, ამას გარდა ოთხი სტილი კახური აბრეშუმია და ერთი ჩარეჟი ყაჭი...“ (ხეც Hd -3675)

1802 წელს ბაღდასარა კვლავ გილანიდან წერს ბარათს მანუჩარ თუმანიშვილს: „აბრეშუმი გებრძანებინათ... თქვენი სამსახური დიახ მსურს და ყაჭი მიყიდნია და აბრეშუმი ყაბზით (ხელწერილი)“ (ხეც Hd-3777). როგორც ვხედავთ, ვაჭრობის საგანს ძირითადად აბრეშუმი წარმოადგენს.

დავთრიდან ირკვევა, რომ XVIII საუკუნის 20-იან წლებში ჯულაბაშვილების ოჯახი გორში მყოფ კათოლიკე მისიონერებს უკავშირდება. როგორც ცნობილია, 1669 წელს გორში კაპუჩინელთა მისიონი დაარსდა. მისიონერებს, გარდა პოლიტიკურისა, ეკონომიკური პერსპექტივებიც ესახებოდათ საქართველოში... ისინი უშუალო კონტაქტს ამყარებდნენ ქართველ ვაჭრებთან (მეგრელაძე 1963: 210).

დავთრის მიხედვით, გორელი ვაჭრები ირანში უცხოელ ვაჭრებთან ან მეწარმეებთან ამყარებდნენ კავშირს. ირანში ჯულაბაშვილების ერთ-ერთი პარტნიორი ევროპელი, სავარაუდოდ, ინგლისელი კომერსანტი,

გვარად მილთონია. მკვლევართა (მ. ბერძნიშვილი, დ. მეგრელაძე) აზრით, მილთონი ფართლელის მოვაჭრის ან ფაბრიკანტის გვარი იყო. XVIII საუკუნის ბოლოს თბილისში არსებობდა „მილთონის ქარვასლა“ და იყიდებოდა „მილთონის ჩითი“ (იქვე: 209).

დავთრის 1722 წლის ჩანაწერში ვკითხულობთ: „მე პაპუნამ იმ თარიღში, რომ ისპაჰანს ხოჯა-ბეგთ დათუნასთან ამანათი გაუშვი, მე ასე მითხრა დათუნამ, რომ მილთონსო მამის შენის გოდერძასიო სამი თუმნის თამასუქი აქვსო. მასუკანათ ჯერ წავედი ისპაჰანს, დათუნამ: შენ მილთონი არას გთხოვსო...“ (იქვე: 213).

როგორც აღვნიშნეთ, ჯულაბაშვილების საგვარეულო შემოსავალ-გასავლის წიგნი ნათლად მიუთითებს, რომ ჯულაბაშვილები გაცხოველებულ აღებ-მიცემობას აწარმოებენ მთელ ამიერკავკასიაში, ირანსა და რუსეთში. მოგვყავს რამდენიმე ნაწყვეტი დავთრიდან, პაპუნა ჯულაბაშვილი წერს: „ტატოანთ ოთარამ ამანათი გამატანა ჰაშტარხანს... ესენი გავყიდე და გამოველ გილანს“. მალე პაპუნა ისევ გილანში მიდის სავაჭროდ, საქმეში შეამხანაგებულ ნასყიდაშვილ ოსეფასთან ერთად. მომდევნო წელს იგი შემახიაში ვაჭრობს, თან ახლავს ამხანაგები – ალავერდა და გოგინა.

1729 წლის ჩანაწერში ვკითხულობთ: „ოთარა წასულიყო მაშათს და მეც წამოველ გორს. გორიდან წაველ რაშტს, რაც ამ დავთარში წერია, გილანს ოთარას მივეც მე პაპუნამ, დარუბანდიდან წავედი გილანს გემით, ოთარასი ჩემზე აღარა დარჩა რა, მძობის მეტი“. ამ შეთანხმებას ემოწმებიან სხვა გორელი ვაჭრები, მითითებულია მათი სახელები: რამაზაშვილი გივი, საჰკანთ ფარსადანა, იმგოისშვილი ღვთისავარა და სხვ.

1737 წლით თარიღდება ჩანაწერი, სადაც აღწერილია პაპუნა ჯულაბაშვილის შამახიაში სავაჭრო ოპერაცია, რომელსაც „ამხანაგებთან“ ერთად ატარებდა, მომგებიანად დასრულებულა.

XVIII საუკუნის II ნახევარში ამიერკავკასიაში რუსული და რუსეთის გზით შემოსული საქონელი გამოჩნდა. რუსეთის იმპერია საუკუნეების მანძილზე ცდილობდა სამხრეთისაკენ საზღვრების გაფართოებას. შავ ზღვაზე და კავკასიის ბაზრებზე გაბატონების ცდებმა განსაკუთრებით აქტიური ხასიათი მიიღო 1750 წლიდან, როდესაც გაიხსნა ე. წ. „დარიალის გზა“, საქართველოს სამეფო-სამთავროები რუსეთის სავაჭრო ცენტრებს უმოკლესი გზით დაუკავშირდნენ. რუსეთის ქალაქებსა და საქართველოს შორის ერთგვარი საშუამავლო რგოლის როლს ასრულებდა ქ. მოზდოკი. მოზდოკის გამშვები პუნქტის კანცელარიის მასალები იძლევა ნათელ სურათს, რომ ქართველ ვაჭრებს რუსეთის ბაზრებზე გაჰქონდათ როგორც ადგილობრივი, ასევე ირანული და ამიერკავკასიის ქალაქებიდან შემოტანილი საქონელი.

1752 წელს პაპუნა ჯულაბაშვილი წერს: „ჩვენ მოვედით რუსეთიდან, მე და მამაჩემი გორსა“ – ნავაჭრი საქონლით (მეგრელაძე 1963: 216).

1802 წლის ჩანაწერში ვკითხულობთ: „გორიდან გავედი კვირა დღესა მე დავითასშვილი იოვაკიმე, სტამბოლიდამ მოსული, რუსეთისკენ სავაჭროდ“ (იქვე: 220).

აღნიშნულ პერიოდში ჩრდილოეთ კავკასიის გავლით საქონლის გატანა, ცხადია, დიდ რისკსა და საფრთხესთან იყო დაკავშირებული. ხშირი იყო ვაჭრებზე გამარცვის მიზნით თავდასხმის შემთხვევები. ასევე, ადგილი ჰქონდა რუსი მოხელეების მხრიდან უსულგულო დამოკიდებულებას და თვითნებობას.

1784 წელს მეფე ერეკლე წერს პოლკოვნიკ ბურნაშევს: „ვაჭარი ქ. გორიდან ბეჟან შიხინოვი (მოზდოკის გამშვები პუნქტის დავთარში ქართული გვარები რუსული დაბოლოებებით არის მოხსენებული) საქონლით იყო ჩასული ყიზლარში, გზაზე იგი ლეკებმა გამარცვეს და მოკლეს“. მეფეს თხოვს დახმარებას, რომ ნამარცვი საქონელი და თანხა დაუბრუნონ ოჯახს. იმავე წელს მეფე ერეკლე მიმართავს დახმარებისათვის პოტიომკინს, დაიცვას დარუბანდსა და ბაქოში „მოსიარულე“ (მოვაჭრე) საქართველოს მოქალაქეები (გამრეკელი 1980: 171).

რუსეთთან სავაჭრო ურთიერთობას XVIII საუკუნის II ნახევარში წვრილი, საცალო ვაჭრობის ხასიათი ჰქონდა. ვაჭრობა მიმდინარეობდა ძირითადად იმპერიის სამხრეთ ქალაქებთან: ასტრახანსა და ნიჟეგოროდთან, მაგრამ ქართველი ვაჭრების ინტენსიური მიმოსვლა, აქტიური ფულად-სასაქონლო და საბაზრო კავშირები განვითარების პერსპექტივით ხასიათდებოდა.

ამდენად, ისტორიულ საბუთებში ნათლად აისახა XVIII საუკუნეში ქართლის სამეფოს, ქ. გორის სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობა მეზობელ სამეფოებთან, საქონელბრუნვისა და საგარეო-სავაჭრო მიმოქცევის გამოცდილება, ქართლის სამეფოს როლი ერთიანი ქართული ეროვნული ბაზრის შექმნაში.

დამოწმებული ლიტერატურა

ბერძენიშვილი 1953: ბერძენიშვილი ნ., მასალები საქართველოს ეკონომიკური ისტორიისათვის, II. თბილისი, 1953.

გამრეკელი 1980: გამრეკელი В. Межкавказские политические и торговые связи восточной Грузии, Тбилиси, 1980.

დოლიძე 1974: დოლიძე ი., ქართული სამართლის ძეგლები, V. თბილისი, 1974.

დოლიძე 1985: დოლიძე ი., ქართული სამართლის ძეგლები, VIII. თბილისი, 1985.

კაციტაძე 1973: თურქეთ საქართველოს სავაჭრო - ეკონომიკური ურთიერთობები XVII-XVIII საუკუნეების ქართული დოკუმენტური წყაროების მიხედვით: მაცნე, №2, 1973.

მეგრელაძე 1963: მეგრელაძე დ., მასალები საქართველოს ეკონომიკური ისტორიიდან (ჯულაბაშვილების დავთარი), მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, წ. 35. თბილისი, 1963.

მესხია 1983: მესხია შ., საისტორიო ძიებანი, II. თბილისი, 1983.

სამსონაძე 1980: სამსონაძე მ., სოციალურ-ეკონომიკური ვითარება XIX ს-ის I მესამედის საქართველოში. თბილისი, 1980.

ქოიავა 1954: ქოიავა ნ., ფინანსები ქართლ-კახეთში XVIII ს.-ში: ეკონომიკის ინსტიტუტის შრომები. თბილისი, 1954.